

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A berlini nemzetközi történelmi kongresszus lefolyásáról *Fejérpataky* László osztályigazgató, a ki könyvtárunkat e kongresszuson képviselte, részletesen beszámolt a Magyar Nemzeti Múzeum 1908. évi jelentésében. A beszámoló alapján a következőkben ismertetjük az 1908. évi augusztus 6–12. napján lefolyt történelmi kongresszuson elhangzott könyvtárügyi előadásokat, melyek közlönyünket első sorban érdeklik. Mindez előadások a történelmi segédtudományokkal foglalkozó VIII. szakosztály ülésein hangzottak el, melynek keretébe a levéltári és könyvtári ügyön kívül a kronologia, paleografia, diplomatika, fölírtattan, genealogia, történeti földrajz, éremtan és czimertan tartoztak.

Az első, minket közelebbről érdeklő előadást dr. *Bailieu*, a berlini állami levéltár igazgatója tartotta az állami levéltár történetéről, behatóan ismertetve azt az anyagot, a melyből annak állaga létrejött. Ez az előadás előzetes tájékoztató volt azon látogatáshoz, melyet a szakosztály tagjai a levéltári épület és az állami levéltárban rendezett alkalmi kiállítás megismerése céljából tettek. A berlini állami levéltár régies helyiségei levéltári czélokra teljesen alkalmatlanok s így azoknak megtekintése a kongresszus tagjaira nézve tanulságos nem volt; annál érdekesebb volt azonban az az ideiglenes kiállítás, melyben a levéltár legrégebb okleveleit és anyagának sokoldalúságát igyekeztek bemutatni. A sorozatban különösen Nagy Frigyes kora volt gazdagon képviselve, nemcsak az uralkodótól, hanem egykorú államférfiaktól, katonai kiválóságoktól és a királlyal összeköttetésben álló íróktól eredő nagyérdekű iratok közszemlére tétele által.

Az augusztus 10-iki szakosztályülés kizárólag a könyvtárügygel foglalkozott s azon dr. *Escher* zürichi, dr. *Eichler* gráci és dr. *Fick* berlini könyvtárnokok együttes jelentést tettek a svájci, ausztriai és németországi könyvtárakban folyó katalogizálás, fölvilágosításadás és kölesönforgalom előmunkálatairól, illetőleg mostani állapotáról. Ugyanezen az ülésen dr. *Andersson*, uppsalai könyvtárnok tartott előadást a közönséges (nem ritka) nyomtatványok nemzetközi kölesönforgalmáról. Az előadások folyamán kifejlődött élénk vita eredményeit a következő megállapodás foglalja össze, melyet a nemzetközi könyvkölesönzés ügyére nézve a szakosztály egyértelmű határozattá emelt:

«A történelmi tudományok Berlinben 1908-ban egybegyűlt nemzetközi kongresszusának VIII. szakosztálya meleg köszönetet mond az Akadémiák

nemzetközi szövetségének a könyvtárak nemzetközi közvetlen kölcsön-forgalmának kiterjesztése érdekében tett eredményes fáradozásaiért.

A szakosztály azonban a tudományos munkálkodás megkönnyébbítése érdekében kívánatosnak tartja, hogy az Akadémiák által elfogadott kölcsönzési szabályzat kizárólag csak kéziratokra és oly nyomtatványokra szorítkozzék, a melyek értékes voltak miatt a kéziratokkal egyenlő elbánásban részesülnek; ezért egyéb nyomtatványok nemzetközi kölcsönforgalmára nézve külön szabályzat megállapítását véli szükségesnek.

E szabályzat irányelvei a következők legyenek:

a) A nemzetközi kikölcsönzési forgalomból kizárandók a gyakran használt munkákon kívül mindazon könyvek, a melyek könyvtárusi uton könnyen megszerezhetők. A könyvtáraknak azonkívül fönn van tartva az a jog, hogy minden egyes kölcsönzésről szabadon határozzanak, vagy a kért nyomtatványt a kézirati kölcsönforgalom szabályai szerint kezeljék.

b) A kölcsönküldeményt gondosan be kell csomagolni; ugyanúgy csomagolandó be az a visszaküldésnél is s legalább is ugyanolyan értékbevallással s biztosítással kell ellátni, mint a küldésnél.

c) A szállítás költségeit a kölcsönadó könyvtár viseli.

d) A kölcsönvevő könyvtár csak az értéknylvánítás vagy a piaczi érték összegéig vállal szavatosságot.

e) A nemzetközi kölcsönforgalommal egybekötött levelezést kizárólag a könyvtárvezetőségek végzik. A megkereső könyvtár felelősséget vállal arra nézve, hogy a könyvet komoly célokból kérik és hogy a könyv az illető ország nagyobb könyvtáraiban nincs meg.

f) A nyomtatványok kikölcsönzésére illetékes könyvtárak száma nagyobb legyen, mint a kéziratok kikölcsönzésére hivatottaké.

Ez a határozat az Akadémiák Szövetsége könyvtár-bizottságának és a porosz könyvtári tanácsnak tudomására hozandó».

Meg kell jegyeznünk, hogy ezen liberális szellemtől áthatott kölcsönzési szabályzat a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtárára nézve semmi újat sem tartalmaz, mert e könyvtár eddig is teljes készséggel felelt meg a könyvtárak részéről kölcsönzésre irányuló kéréseknek, ha a megkereső könyvtártól a múzeumi könyvek és kéziratok épségére és hibátlan visszaszolgáltatására nézve kellő biztosítékot nyert.

Egyéb előadások közül kiemelendő *Caetani* teanói herczegé egy olasz bio-bibliografikus lexikon szerkesztése érdekében, mire nézve a szakosztály azt a kívánságát juttatta kifejezésre, hogy annak létrejöttében ne csak az olasz Società Bibliographica Italiana, hanem az ország minden történelmi társulata és intézete vállalva működjék közre.

Az inkunabulumok kitünő ismerője, dr. *Haebler* jelentést tett az inkunabulumok új, teljes jegyzékbe foglalásának előmunkálatairól.

Nagyérdekű volt a királyi és vele kapcsolatosan az egyetemi könyvtár befogadására szolgáló új épületnek, illetőleg a folyamatban levő építkezésnek és berendezésnek bemutatása a szakosztály tagjai részére. Az óriási méretű épület, mely a két könyvtáron kívül a Tudományos Akadémia

helyiségeit is magában fogja foglalni, a modern könyvtári technika legújabb vívmányainak fölhasználásával készült és abban a közelálló befejezés után hosszú időre követendő példát fogunk látni nagyforgalmú és nagyanyagú könyvtárak berendezésére. A szemlét különösen tanulságossá tette az a körülmény, hogy a látogatásnál az épület tervezője és *Schwenke*, a kir. könyvtár igazgatója szolgáltak fölvilágosító magyarázatokkal.

Az 1700 előtt nyomtatott és Svédország könyvtáraiban található zeneművekről érdekes összeállítást mutat be *Norlind* Tóbiás a *Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft* IX. évfolyamában (197—231. l.). E tanulmány meggyőzhet mindenkit arról, hogy a még oly száraznak látszó adathalmazban is rejlik élet, csak figyelmes szemmel kell az adatokat vizsgálni. *Norlind* harminczegy lapra terjedő tanulmányának vagy húszsoros bevezetésében rövidre fogva oly tényeket sorol fel, melyek bennünket magyarakat a rokonvonásoknál fogva, közelebből érdekelnek. Kijelenti mindenekelőtt, hogy tudatában van annak, mily nehéz feladatot vállalt magára, a mikor a Svédországban lévő régi zeneművek bibliográfiájának összeállításához fogott. Azt is tudja, hogy olyan országban, a mely zenetörténeti kiindulási pontok nélkül szűkölködik, a zenei bibliográfia okvetlenül hiányos lesz. «Ha azonban mégis megindítja, ezt csupán azért teszi, mert teljesen lehetetlen a nemzet zenetörténetét tárgyalni anélkül, hogy a meglévő zenei művek előzőleg kellően lajstromozva ne lennének». Megszívlelendő kijelentés. — Zenei könyvtáraik keletkezésének idejét a svédek általában a harminczéves háború korára tették. E meghatározás pontatlanságát kimutatja *Norlind* s bebizonyítja, hogy sok zenekönyvtár már jóval korábban keletkezett. Kimutatása tizenhárom könyvtár anyagát öleli fel. Ezek között első helyen áll az Uppsalai Egyetemi Könyvtár. Ennek anyaga feltétlenül ama könyvtárak állományából származik, melyeket a svéd seregek a XVII-ik század huszas éveiben a lengyelországi háborúk alkalmával prédaként magukkal vittek. A gyűjteményt vásárlásokkal egészítették ki. A gyarapítás körül különös érdemei vannak *Rudbeck Olaf* hírneves tudósnek és a zeneművészet pártolójának. E vásárlásoknak fenmaradt két jegyzéke közül a részletesebbet közli *Norlind*. Az uppsalai könyvtár anyaga gazdagság tekintetében messze felülmúlja a többi könyvtárakét. A stocholmi német templom könyvtárában nagyon kevés mű található a régi udvari zenekar hangjegyanyagából. De egy régi, 1568-ból való lajstrom több XIV. Erik király udvari könyvtárában volt s azóta elveszett zeneművet sorol fel. Míg Upsalában 421, addig Stokholmban csak 93 zenemű található. Két más stocholmi templomnak is voltak a fenmaradt lajstromok tanúsága szerint régi hangjegyei, de ezeket nem számítja, mert ma már nem találhatók. Azt hisszük: kár volt, mert hiszen a bibliográfiákba oly műveket is fel kell vennünk, a melyek esetleg már nincsenek meg, de a melyek létezéséről hitelt érdemlő feljegyzésekből biztos tudomásunk van. — A XVII-ik században *Rudbeckius János* püspök nagy zenebarátnak hathatós pártfogása alatt a Wösterås-i gimnázium, mint olyan, a hol a zenét igen eredményesen művelik, kitűnő hírnévnek örvendett s a század huszas éveiben Svédország-

ban a legnagyobb tekintélyben állott. A zeneművek egynegyed részének szövege svédre le volt fordítva. A Finspång-i hangjeggyűjtemény, mely 1904 óta Norrköping város tulajdona, specifikus főúri gyűjtemény s összeállításában francia izlés nyilvánul meg. A Wäxiö-i gimnáziumnak értékes hangjeggyűjteménye volt, míg a Lund-i Egyetemi Könyvtárban csak elméleti művek, számszerint 13 található. Régi feljegyzések szerint a Kalmar-i gimnáziumnak már 1602-ben, az Örebo-inak pedig már 1615-ben voltak zeneművei. Még a Strängnäs-, Karlstad- és Skara-i gimnáziumokban, valamint két gyűjtő könyvtárában (Malmö, Skottorp) található hangjegyeket veszi jegyzékbe.

Számítása szerint az 1514—1700 között nyomtatott művekből Svédországban összesen 694 darab van. Ezek számszerint így oszlanak meg: 1. Uppsalai Egyet. Knytár 421; 2. Uppsalai német templom 93; 3. Wästerås 66; 4. Finspång 38; 5. Wäxiö 34; 6. Lund 13; 7. Kalmar 10; 8. Örebo 6; 9. Strängnäs 5; 10. Karlstad 4; 11. Skara 2; 12. Malmö (szerzőnk e helyütt s később is következetesen a város helyett a tulajdonos «Claudius» nevét írja) 1; 13. Skottorp 1; — összesen 694 példány. 1514—49 közti időből való legrégebb nyomtatványokat csak négy helyen találunk ú. m. Uppsalai Egyet. Knytár 20, Uppsalai német templom 3, Wäxiö 3, Lund 3 darabot. A XVI-ik század második felére esik 257, a XVII. század első felére 228, a második felére 167 mű. Évnélküli van 13.

E számszerű — de részletesebb — összeállítás után az összes művek címét, nyomtatási helyét és az évszámot, valamint azt, hogy hol találhatók, két csoportban a szerzők betűrendjében közli. Az első csoportban a Svédországban nyomtatott műveket találjuk, a másodikban a külföldieket. A rendkívül érdekes és tanulságos lajstromba azonban 10 oly mű czime eszszott be, melyek 1701 és 1710-ben nyomattak. Hasonlóképen nem találjuk magyarzatát annak, miért sorolja a XV-ik századi Lübeck-et Svédországba, a XVI-ik századit nem. Miért teszi meg a Bázelen megjelent Missale Upsalense-t svédországi nyomatnak? De nem akarunk statisztikai aprólékoskodásba bocsátkozni, hanem a dolgozat lényegéről megemlékezni. Célja e kimutatásnak s lajstromnak — a mint arról fentebb is már megemlékeztünk — az, hogy a zenetörténésznek anyagot szolgáltatson egy kor zenei műveltsége megértéséhez és megírásához. Ebből a szempontból azonban nézetünk szerint nem az a főkérdés, hogy az illető zeneművek ma megvannak-e vagy sem, hanem az, hogy biztos feljegyzésünk legyen arról, hogy hol, mikor, mily műveket használtak. A napjainkig fenmaradt XVI—XVII. századi zeneművek száma — azt hisszük — felette szerény lesz, ezért kétszeres fontosságúak azok a feljegyzések, melyek hiteles formában őrizték meg számunkra valamely szerzemény használatát. Eddig ilyenmő kimutatásunk alig van s Norlind nagy szorgalommal összeállított lajstroma követendő például áll előttünk. De ha azt látjuk, hogy a leghíresebb zeneművelő iskola a Nästerlås-i gimnázium Lassus, Dressler, Hammerschmied azon szerzeményeit is előadta, a melyet egyik felsőmagyarországi iskolánk nemcsak ugyanazon időben, hanem már korábban használt, bátorítást nyerhetünk ilyenmő kutatásokra. *d' I. K.*

Adalék a miskolczi színház történetéhez. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárának legújabb szerzeményei között található Szemere Bertalan egy érdekes levele, mely a miskolczi színház történetéhez némi adalékkal szolgál. Miskolcznak jelentékeny szerep jutott színészetünk első korában. Már 1827-ben állandó színházzal bírt s egyideig ez is volt az egyetlen állandó színházi épület az országban.

Jelen levél 1836-ban kelt, midőn a borsodvármegyei szini bizottság a színház felszerelését egészíti ki. Szemere egyideig jegyzője volt e bizottságnak, később lemondott, de állandó érdeklődéssel kíséri az ügyet. Épen ekkor külföldi úttjáról visszatérve, Bécsben tartózkodik, a hol a Burg-színház festője fest a miskolcziak számára függönyöket (tulajdonképen tájképeket). Szemere a bizottság elnökéhez a következő sorokat intézi:

Bécs, máj. 18-án, 1836.

Elnök úr!

Mint már nem jegyzője a' szini küldöttségnek, némileg felelek arra, mit még mint jegyző írtam. A' mi válasz a küldöttség nevében általam irt s Barkassy udvari ügyvivő úrhoz intézett levelre kívántatik, azt a' tisztelt ur megadja, én más felé terjeszkedem.

A' leküldött költségablát készített Hofburgszínház' festőjéhez e napokban magam is elmenvén, kérdém: valljon az általa adott *A* és *B* alatt látható vászon elég tartós lesz-e? — továbbá, nem lenne-e jobb otthonról hozatni fel vásznat? Amarra azt felelte: oly tartós, hogy husz évig is használtathatik, 's a' Hofburgszínházba is az *A*-bul készítettnek a' függönyök. A' másodikra pedig válaszolá: hogy ő kétti, hogy a hozatalbérrel együtt ennél olcsóbbá kerülne a' vászon, azonban nem is jön-ki jól 's szépen mindenféle kócos vásznon a' festés 's könnyen lepereg az egyenetlenről. Ugyan ekkor elmentem azon épületbe, hol a' függönyöket festik a' két udvari színház számára 's a *A* alatt látható vászondarabot vevém kézhez 's küldöm, melly valamivel az *A*-nál is erősb, tömöttebb. Épen ekkor festett a' karinthiai kapu melletti udv. színház' festője négy új függönyt, öt legény festvén még kívülötte.

Mondá a' fen érintett festő azt is, hogy ha vele akarjuk készítettetni, ne késnénk soká, mert meleg idő kívántatik; azonban az udv. színház' részére sokszor kell dolgoznia. Ez, Depian a neve, és Jancsár(?) egykor vele együtt szintén az udv. színház' festője, készítették a' pesti nagy színházba a' legelső függönyöket, kivéven az előfüggönyt; ez festette a kolosvári színházbelieket is. Szóltunk arról is, hogy a' könnyebb 's bátorságosb hazaszállítás végett a' szinfalak sem varattatnának rára itt, mind ezen munkára, mester, otthon is találattván.

Néztem könyvét, mellyben tájképek, tömlőczök, romok, chinai épületek, teremek 'stb. osztályozata szerint igen sokféle rajzok találattnak, leginkább az udv. színház 's wieni játékszin' részére készült függönyöknek szolgálván előképül. Legnehezb leendő a' választás ennyi sok közül, és kivált mi nekünk, kik nem birhatván kellő sokfélével, kizárólag egyet ábrázoló füg-

gönyt nem készíthetünk, hanem úgy kell intéznünk a' választást, hogy egy a' phantazia' megerőltetése nélkül, több rokon-helyet ábrázolhasson, po. a' tömlőcz, kripta', titkoshelynek (vehmgericht' stb.) is használtathassék ; a' paraszt szoba ivóház, műhely, polgárház is lehessen. Ha az illető különdtségi ülés' irati közt lévő 's a Bécsben és Pestre czimzett levelekhez magyarázatul mellékelt lapon lévőek nem szolgálnának kimerítő utasításul ; méltóztassék Elnök úr a' szükségesekről értesíteni, — ha t. i. a' függönyök' Bécsben készítése elhatározatnék. Az ugyanott lévő mérték Czelesztin' felügyelése alatti mérés' resultatuma ; nagyobb biztosság okaért vagy próbát tenni, vagy újra fölméretni nem lenne tanácsatlan.

Én igen nagy örömet érzendek, ha a' színészi ügynek, mellynek otthon olly igen akarván használni érette vajmi parányit tehettem, itt, kívül édes hazámkámon, de lobogva felé, szerencsés lehetek, ha nem áldozattal, legalább szerencsés választással használhatni.

Különös tiszteletemet mutatva be, vagyok Elnök urnak

alázatos szolgálja
Szemcre Bertalan.
V. J.

Mátyás királynak ajánlott ismeretlen jóskönyv 1485-ből. A M. N. Múzeum orsz. Széchényi-könyvtára Jacques Rosenthal müncheni antikvárius-tól 600 márkáért egy elsőrangú ritkaságot szerzett meg : *Candidus* Eusztách bolognai kanonoknak az 1486. évre szóló jóslatait, mely Mátyás királynak ajánlva *Planck* István római nyomdász sajtójából került ki 1485 deczemberében. *Planck*, passauai származású nyomdász, egyike volt az örök város legtevékenyebb nyomtatóinak, a ki 1479-től 1500-ig nem kevesebb mint 243 kiadványt bocsátott közre, köztük több ma már elsőrangú ritkaságot : a *Mirabilia Urbis Romae* cz. könyvecskéket s *Kolumbus* Kristófnak Sanchezhez intézett latin leveleit. E ritkaságok közé sorakozik *Candidus* említett levele, melyet sem Hain, sem Coopinger, sem pedig az újabb inkunábulum-irodalom nem ismer.

A 137 mm. széles, 193 mm. magas nyomtatvány 4 számozatlan levélből (8 oldal) áll, melynek utolsó (4²) oldala üres. A fraktur betűkkel nyomtatott füzetkéből közöljük a bekezdést és ajánlást, a magyar királyra vonatkozó szakaszt és az impressumot :

1^a l. Eustachii Candidi bononienfis Canonici regularis Judicium || Anni. Mccccclxxxvi. Ad sereniffimum ac inuictiffimum Mathiam ||Ungarie Bohemiequae etc Regem. || (C)Onfideranti mihi Sereniffime ac inuictiffime Rex ne- || minem fato nefcio quo huius noftri temporis astronomorum || extitiffe : qui maiefitati tue haectenus sui ingenii monumentum || vilum dicauerit ; et fi huiufmodi fcientie studio mirifice te oble- || ctari : et omni virtutis genere peditum effe nemo ignoret. quod || tui nominis immortalis ac perennis gloria affuerat : Statui in- || genioli noftri primitias : ac lucubracionulas nonnullas ad ma- || iefatam tuam mittere : Non quia illas facras manus fubire di- || gnas putem : quas tumultuarie ac pro tenuis ingenii facultate || compofitas :

rudes et incultas esse non sum nescius. Sed ut et || animi: meęquae erga
maiestatem tuam perpetuę obseruantię testes || aliqua in parte esse pos-
sent: eas qualescunque destinare visum est || et potius temeritatis ac igno-
rantię vitio abste accusari: quae filen- || tio pretereundo non meę constantif-
sime seruitutis erga maiesta || tem tuam suosquae omnes immortalem animi
affectum apertum iri. || Sed ne longiora ac inculta oratione aures tue
serenissime ma- || iestatis offendam: ad rem ipsam descendam.

2^a l. 24. sor: De serenissimo Ungarie Rege. || Rex mi in eternum viue.
Tu rex regnum in bellum victor eris et || fortunatus. dominium magnum habebis
propter mortem impera- || toris ob coniunctionem iouis et saturni et martis
in prima capri- || cornii. Dubium est de filio ne aliquod impedimentum
patiatur || propter quadratura martis et coniunctionem solis et saturni.
Ca- || ueat serenissima maiestas tua a veneno propter mulierem nunc no- ||
bilem: que non erat nobilis propter incarcerationum: quod si eua- || ferit
tua serenissima maiestas: damnum consequetur ob tripli || citatem solis et
martis: et quadraturam saturni et veneris circa || terciundecimum iulii
et primum augusti.

Kolofon: 4^a l. 4. sor: Impressum Romę per Honorabilem virum Magistrum
Steffa- || num Plannek de Patonia die. xv. Decembris. Mccccxxxv. An- || no
secundo Pontificatus Sanctissimi domini nostri Innocentini || Pape Octavi. Σ.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1909 január 1-től június 30-ig.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

- Adler Ármin.
VII., Dohány-u. 84.
- Beller Ignác.
VI., Levente-u. 6.
- Engelman Mór.
II., Margit-körút 5/B.
- Fuchs Ármin és Pfeifer Emil.
VII., Alpár-u. 8.
- **Gelléri és Székely.
VII., Rákóczi-út 34.
- Hermann Benjamin.
VII., Dob-u. 83.
- Klopót Győző.
VI., Király-u. 51.
- **Klopót Győző.
VI., Király-u. 54.
- **Krausz S. és társa.
V., Báthory-u. 16.
- **Marjasch József és Hirschné sz.
Dorman Hermin.
VI., Király u. 44.
- Patay János és Szombathelyi György.
VI., Hajós-u. 31.
- Rákos Farkas és Steiner Kálmán.
VI., Podmaniczky u. 27.
- Özv. Rosenberg Ignáczné és Berger Adolfné.
VI., Aradi-u. 40.
- **Rózsa Izidor.
VI., Ó-utca 2.
- Schwartz Ignác és Rózsa Jenő.
VI., Ó-utca 2.
- Stern Péterné, Hofmann Kati.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Stern Péterné és Stadler János.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Vég Szimaj Zsigmond.
II., Fő-u. 60.
- **Wagner Ferencz.
IX., Tompa-u. 14.
- Wilhelm Zsigmond.
VI., Király-n. 16.

Vidék.

- Jászberény.**
Balázs Ferencz.
**Balázs Arnoldné.
Panyik Sándor.
- Losonc.**
Werner Ernő.
- Lugos.**
Auspitz Adolf, könyvkereskedés és könyvnyomda.
(Tulajdonosok: Schlinger Zsigmondné, Stern Jozefin és Schlinger József.)
**Özv. Traunfellner Károlyné.
- Nagyvárad.**
Béres Károly.
Béres Károly és Held Pál.
**Béres Károly.
Béres és Held.
*«Nagyvárad»-ny.
- Szered.**
Grósz Lipót.